

Arhim. prof. univ. dr. abil. Teofil Tia,
Facultatea de Teologie Ortodoxă,
Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca

INTELECTUALITATEA ROMÂNEASCĂ RECENTĂ ȘI RECEPTAREA SINODULUI DE LA NICEEA (LA 1.700 DE ANI DIFERENȚĂ). NAȘTEREA EUROPEI ȘI NOUA VIZIUNE ASUPRA DEMNITĂȚII UMANE

Abstract: *This article undertakes an inquiry into the positions adopted by leading secular intellectuals of contemporary Romania, with the aim of elucidating the specifically Romanian mode of engaging with an event that occurred seventeen centuries ago. It foregrounds the assertion that the Council of Nicaea constituted the embryonic moment of what would become modern Europe. Moreover, it advances a fundamental thesis: that Europe was born through the affirmation of Transcendence, not through its negation – as is increasingly characteristic of the present age.*

Keywords: *Christian mind, Ontological expansion, European matrix.*

1. Adevărul trist al Europei contemporane: refuzul Transcendenței

Un mare adevăr definește realitățile contemporane ale Europei: refuzul transcendenței¹. Acesta a devenit manifest, eclatant, militant,

1. Un refuz îndelungat, îndârjit, devenit doctrinar, inflexibil și non-negociabil, dus până la absurd (parodiarea lui Mahomed prin prezentare nudă în revista de satiră pariziană *Charlie Hebdo* este emblematic pentru dorința voluptuoasă de a nega posibila sacralitate a oricărei realități din lumea noastră (și de dincolo de ea), proclamarea dreptului universal și totalitar la hulă, exersarea până la absurd a propriei libertăți, chiar cu riscul morții pentru mulți semenii. A se vedea poziționările lui Joseph Halevi Horowitz Weiler, „L'Europa è ancora cristiana? Saggio esplorativo su

expansiv². Lumea noastră, creatoare și exportatoare de civilizație mondială, a trecut, la ea acasă, pe nesimțite, de la faza de tolerare a transcendenței (de îngăduire, de acceptare tacită), la faza de refuz tranșant prin parodiere, ridiculizare, luare în derâdere. Prin anumiți exponenți ai ei, a început să *practice un totalitarism* represiv în raport cu cei care cred (care postulează în conștiința lor individuală existența unei alte lumi și pentru care sacrul este generator de energii, izvorător de viață, sursă de convingeri revigorante)³.

În spațiul cultural de sorginte creștină parodiarea sacrului a devenit nepenalizată de foarte multă vreme, și chiar a fost văzută ca un exercițiu legitim al libertății individuale și colective (dragostea și libertatea sunt cele două valori supreme postulate de Evanghelie; așa că Bisericele tradiționale nu au reacționat excesiv). Într-un spațiu și într-o cultură având în miez însă o altă religie, cea musulmană, extensia tentaculară a poziției ofensatoare la adresa sacrului a cerut obligatoriu o replică.

Religia islamică nu are în fruntea piramidei valorilor conceptele creștine de dragoste și libertate, ci pe acela de „supunere” necondiționată⁴. Pa-

Cristianesimo, laicità e identità europea”, Milano, Editura BUR Saggi/Rizzoli, 2025 (revizuită).

2. Într-un interviu publicat în martie 2025, poetul Aurel Pantea exprimă o observație relevantă despre condiția poetică actuală în Europa (și implicit în spațiul românesc): „Astăzi poezia care se practică este cea a transcendenței goale”. Această formulare sugerează un *refuz implicit al transcendenței ca dimensiune profundă, înlocuind-o cu o formă insipidă, lipsită de sens* – o transcendență lipsită de conținut autentic. Cf. *România Literară*, 2/2025, p. 1.

3. Horea-Roman Patapievici critică atât înțelegerea superficială a trecutului comunist în Occident, cât și proiecțiile ideologice asupra României. El nu are o poziție metafizică clară în ceea ce privește transcendența, dar discursul său subliniază o *dezangajare intelectuală a Occidentului de la adevărul istoric și spiritual al Estului, ceea ce echivalează cu un fel de refuz indirect al transcendenței istorice și culturale*. În Horea-Roman PATAPIEVICI, *Politice*, Editura Humanitas, București, 1996, p. 161.

4. Viziunea metafizică în islam este foarte diferită: Dumnezeu (Allah) este absolut transcendent și voința Lui este supremă. Deși Coranul afirmă raționalitatea creației, accentul este pus pe supunerea față de voința divină. Islamul clasic a încurajat știința (secolele VIII–XIII), dar în limitele compatibilității cu revelația. În perioada de aur, Islamul a fost centrul științei mondiale timp de câteva secole (Alhazen – optică, Avicenna – medicină, Al-Khwarizmi – algebră). Totuși, după secolul XIII,

rodirea lui Mohamed⁵ înseamnă a lovi în piscul de neclintit al acestei civilizații islamice, fapt care se cerea penalizat. Filosofia spațiului occidental a declarat epoca noastră drept o epocă de amurg a metafizicii, spațiu de extensie și manifestare a nihilismului, dar *Ortodoxia are în vocația ei cea mai adâncă reflexul de a conduce spre transcendență, grație apofatismului ei intrinsec*.

Ne putem însă întreba: de ce s-a dezvoltat material spațiul occidental, iar nu un altul din marea noastră planetă? De ce el a evoluat spre prosperitate și nu un altul? De ce a devenit el *creator de civilizație mondială*, iar nu un altul? Această întrebare nu ne-am pus-o noi, beneficiarii prosperității occidentale, ci și-au pus-o cei care au privit cu invidie la realizările noastre.

Astfel, Partidul Comunist Chinez, în 1992, la Congresul al XIV-lea, a cerut un raport minuțios și științific argumentat privitor la condițiile necesare pentru obținerea unei creșteri economice sustenabile în China⁶. Potrivit concluziilor raportului, proclamarea drepturilor de

s-a produs o retragere epistemologică: rațiunea a fost subordonată teologiei revelate (reacție împotriva filosofiei elenistice importate). Implicații: spre deosebire de creștinismul care a dezvoltat o teologie a „Logosului” și a „legilor naturii”, islamul clasic nu a mers pe ideea de lege naturală stabilă, voința lui Allah putând oricând să suspende ordinea naturală. Contingența absolută a lumii a descurajat încrederea în raționalitate ca instrument stabil de explorare a cosmosului. (n.n.)

5. După cum am spus, în septembrie 2012, revista satirică franceză *Charlie Hebdo* a publicat o serie de caricaturi cu profetul Mohammed, printre care și unele care-l reprezentau nud – de exemplu, într-o scenă sugestivă, în poziție sugestivă, în care era îngenuncheat, nud, cerând să fie admirat. Publicarea acestora a intensificat tensiunile: autoritățile franceze au decis închiderea temporară a ambasadelor, școlilor culturale și centrelor franceze din aproximativ 20 de țări musulmane, ca măsură de siguranță. Editorul-șef Stéphane Charbonnier („Charb”) a fost informat de poliție asupra riscurilor majore, dar a refuzat să renunțe la publicare, subliniind rolul satirei și angajamentul față de libertatea de expresie – în ciuda potențialelor consecințe. (n.n.)

6. Viziunea metafizică din China (confucianism, taoism, budism) consideră că universul este guvernat de armonie (dao), nu de un Creator personal. Accentul este pe echilibrul moral și social, nu pe cunoașterea teoretică a naturii. Cunoașterea este pragmatică și etică, nu metafizică – nu se caută „de ce”-ul cauzal, ci „cum”-ul armonic. Implicații: China a dezvoltat o tehnologie empirică avansată (hârtia, busola, tiparul, praful de pușcă), dar nu a sistematizat descoperirile într-o știință teoretică bazată pe legi universale, nu a existat ideea unui Dumnezeu rațional care garantează coerența

proprietate, legea ca element de protecție pentru individ și o morală publică drept sprijin al primelor două sunt condițiile care au stat la baza acestei dezvoltări. În 2003, un cercetător al Academiei Chineze conchidea:

„Am crezut la început că motivul ascendentului Occidentului asupra lumii erau armele sau sistemele politice mai bune din trecut; apoi, în ultimii 20 de ani am înțeles că în centrul culturii occidentale este creștinismul. De aceea a fost Occidentul atât de puternic”⁷.

Fundația moral-creștină a vieții sociale și culturale a făcut posibilă evoluția spre prosperitate. În 2006, Juo Xin Ping proclamă faptul că un rol decisiv în acceptarea de către oameni a pluralismului în societatea și politica Occidentului a fost jucat de *înțelegerea creștină a transcendenței*⁸.

și ordinea lumii. Individualitatea era subordonată ordinii colective – omul nu era văzut ca „purător al unei rațiuni libere”. Așadar, doar în creștinismul occidental, și mai ales post-niceean, s-a produs acel salt ontologic și epistemologic, în care omul a fost văzut ca ființă rațională, creativă și demnă, natura ca ordonată și demnă de investigare, iar progresul ca scop legitim al spiritului uman – elemente care au condus spre revoluția științifică și tehnologică (n.n.).

7. „Doar dacă acceptăm această înțelegere drept criteriu vom putea pricepe înțelesul real al unor concepte precum: libertate, dreptate, drepturile omului, democrație, domnia legii, universalitate și protecția mediului”. Chinezii nu sunt exponenți ai eurocentrismului, deci nu au de ce să elogieze această religie. Miezul lucrurilor este înțelesul creștin al noțiunii de transcendență. Noțiunea unui Dumnezeu transcendent este greu de explicat unei culturi de tip China. Noțiunea nu este uzuală acolo” – Rodney STARK, *La vittoria della ragione: Come il cristianesimo ha prodotto libertà, progresso e ricchezza* (trad. Gabriella Tonoli), Editura Lindau, Torino, 2006-2007.

8. Această întrebare – pusă de Academia Chineză de Științe Sociale, în special în cadrul unor cercetări derulate în secolul XX la inițiativa Partidului Comunist Chinez – este faimoasă și profund semnificativă. „De ce s-a dezvoltat tehnologia modernă, știința și capitalismul în Europa (mai ales în spațiul euro-atlantic), și nu în China, deși China avea o civilizație foarte avansată în Antichitate și Evul Mediu?” Cine a pus întrebarea? Conform mai multor surse, în special Rodney Stark, Francis Fukuyama și Larry Siedentop, în perioada post-maoistă (mai ales anii '80), autoritățile chineze au cerut unui grup de savanți să studieze rădăcinile succesului occidental, în speranța că le-ar putea replica. După decenii de cercetare istorică, sociologică, economică și filosofică, răspunsul final al comisiei a fost: „Am ajuns la concluzia că ceea ce a făcut diferența a fost creștinismul”. Aceștia au explicat că: nu geografia, nu resursele natu-

Răspunsul savanților chinezi poate fi rezumat astfel: Creștinismul – și în special viziunea sa asupra rațiunii, persoanei și istoriei – a fost fermentul care a făcut posibilă dezvoltarea științei și tehnologiei moderne în Europa. Această concluzie i-a surprins până și pe decidenții comuniști care o comandaseră – și arată cât de profund influențează inovația tehnologică metafizica unei culturi. Pentru ca un calculator să funcționeze este nevoie de un hard și de un limbaj de operare; acesta din urmă permite dialogul nostru cu el (structura lui de inteligență artificială este făcută accesibilă în posibilitățile ei de funcționare de un limbaj de operare). O noțiune precum aceea de „Dumnezeu transcendent”, *formatează mintea, creează în minte anumite structuri operaționale care pot fi folosite în multe alte locuri* – conchide Horea Roman Patapievic⁹. Cu alte cuvinte, am primit, grație creștinismului, un instrument de abordare a realității, *transcendentul ne-a înzestrat cu o „tehnică” atotputernică (și garantată) de abordare a imanentului*. Scopul acestei vieți nefiind în ea, ci dincolo de ea, potrivit convingerilor creștine, această viață devine o „anexă” a eternității, având o valoare incomensurabilă. Rezultatul folosirii acestui instrument cognitiv și de abordare a realității este evident pretutindeni călătorești în spațiul euro-atlantic, și prin extensie, în restul lumii civilizate.

rale, nu inteligența nativă, nu sistemele politice, ci viziunea creștină asupra omului, asupra timpului și asupra demnității personale și a rațiunii a fost forța catalizatoare. Rodney Stark, sociolog al religiei, în cartea sa „The Victory of Reason” (2005), relatează discuții purtate cu savanți chinezi și confirmă această concluzie ca răspuns oficial al unei comisii academice. De asemenea, Francis Fukuyama face aluzie la același lucru în analiza sa despre instituțiile politice occidentale. Rodney STARK, *La vittoria della ragione...*

9. Concepția creștină despre Dumnezeu ca rațiune supremă (Logos) a încurajat ideea că: lumea este rațională, deci merită și poate fi înțeleasă; există legi ale naturii, deoarece există un Legiutor; cercetarea lumii nu este erezie, ci act de închinare rațională. Viziunea despre persoană este unică: omul este creat „după chipul lui Dumnezeu”, deci are valoare unică, drepturi, vocație. Aceasta a stat la baza democrației, capitalismului și drepturilor omului. Etica protestantă a muncii (Max Weber), dar și etica monastică și scolastică au încurajat disciplina, inovația, meritocrația. Concepția liniară a timpului spune că istoria are un început și un scop – deci trebuie progres, spre deosebire de viziunea ciclică dominantă în multe culturi asiatice (n.n.).

2. Transcendența – invitație la un „salt” al percepției umane la alt nivel al realității

Creștinismul a avut puterea de a crea acele *cadre mentale care au făcut cu putință nașterea instrumentelor științei moderne* a naturii și viziunii despre instituțiile politice care s-au maturizat începând cu secolul al XI-lea, în Occident¹⁰. Acest lucru poate fi trasat ca o țesătură din care, dacă preiei un fir roșu, duce la începuturile creștinismului¹¹. Acest fapt l-a autorizat pe Noica să spună că, spre deosebire de celelalte culturi ale căror începuturi nu au dată (pentru că nașterea lor nu implică un eveniment, o ruptură), cultura europeană se naște printr-o categorică ruptură: față de natură (natura animată), față de rațiunea obișnuit-cunoscătoare (care cunoaște prin listă, spre deosebire de rațiunea care cunoaște prin teoreme), rațiunea a fost forțată de natura

10. Recursul la transcendență poate fi văzut ca un act intelectual sau spiritual prin care omul depășește limitele experienței imediate și ale rațiunii obișnuite, un „salt” al percepției – adică *o schimbare bruscă (sau treptată, dar radicală) a felului în care interpretăm realitatea, spre un nivel considerat mai profund, mai esențial sau „dincolo” de ceea ce e accesibil simțurilor și logicii comune*. În filosofie (Kant, Husserl, Heidegger etc.) transcendența nu este doar „a vedea altceva”, ci a accesa o dimensiune a sensului care depășește cadrul lumii empirice. În spiritualitate (creștină, budistă, mistică în general), este legată de o experiență directă a absolutului sau divinului (n.n.).

11. Diferite civilizații extra-europene (India, Islamul, China) au abordat ideile esențiale care, în Occident, au dus la acea „dilatare ontologică a umanului” – adică viziunea asupra omului ca ființă rațională, creativă, liberă și orientată către transcendență – și cum aceste diferențe culturale au influențat (sau limitat) dezvoltarea științei și tehnologiei. În India (hinduismul și budismul) au avut altă viziune metafizică: Realitatea ultimă este Brahman (absolut impersonal), iar individualitatea este iluzorie (maya). Scopul vieții este eliberarea (moksha) din ciclul reîncarnărilor (samsara), nu transformarea lumii. Timpul este ciclic, nu linear – fără o idee de progres sau istorie în sens occidental. Implicații pentru știință și tehnologie: deși India antică a avut realizări matematice, astronomice și medicale impresionante, aceste cunoștințe erau elitiste și sacralizate, nu democratizate sau sistematizate spre aplicații tehnologice. Nu a existat o „etică a progresului” sau a transformării materiale a lumii – natura trebuia contemplată, nu stăpânită. Nu s-a dezvoltat *o concepție a omului ca stăpân al creației, ci mai curând ca o picătură în oceanul cosmic – o viziune metafizică profundă, dar nu „tehnogenă”* (n.n.).

dublă a lui Hristos și de situația paradoxală a Trinității (unul în Trei persoane, ipostaze) și față de antichitatea păgână. Europa se naște în anul 325, la Niceea¹².

Constantin Noica proclamă nașterea Europei¹³ ca având loc în 325¹⁴. La Primul Sinod Ecumenic¹⁵ Părinții Bisericii și-au pus problema cum poate fi înțeles în mod rațional evenimentul capital exprimat prin credința: „Dumnezeu s-a făcut om”, Hristos fiind o unică persoană, având două firi, unite, în mod *neamestecat și neschimbat, neîmpărțit și*

12. În cadrul conferinței susținute la Moinesti, Horia-Roman Patapievică a discutat despre eforturile minții grecești în cadrul sinoadelor ecumenice de a explica natura lui Dumnezeu, menționând Sinodul de la Niceea din 325, Sinodul de la Efes din 431 și Sinodul de la Calcedon din 451. El a subliniat că, la Sinodul de la Niceea s-a încercat înțelegerea modului în care Dumnezeu este Unul fiind Trei, evidențiind complexitatea acestui concept și necesitatea unei logici superioare pentru a-l aborda. Patapievică a explicat că mintea greacă s-a confruntat cu provocarea de a înțelege revelația creștină, necesitând o adaptare a gândirii filosofice pentru a cuprinde noile concepte teologice. Cf. Horia-Roman PATAPIEVICI, <https://www.youtube.com/watch?v=mLwwvx0cPcY>, accesat la 25 ianuarie 2025.

13. Afirmția se regăsește în cartea *Modelul cultural european* publicată postum, în care Constantin Noica afirmă că „prima naștere a Europei” a avut loc în anul 325, în spațiul bizantino-creștin, odată cu Conciliul de la Niceea. Cf. Constantin NOICA, *Modelul cultural european*, Editura Humanitas, București, 1993.

14. Constantin Noica a subliniat importanța Sinodului I Ecumenic de la Niceea, considerând că „cultura europeană a început în sudul continentului nostru în anul 325, odată cu Sinodul I Ecumenic de la Niceea”. Această afirmație evidențiază rolul esențial al Sinodului în formarea identității culturale europene, prin stabilirea unor fundamente doctrinare care au influențat profund dezvoltarea spirituală și intelectuală a Europei. Cf. Marius Vasileanu, „Spiritualia/ Ioan Ica jr despre creștinismul lui C. Noica”, în: *Ziarul Financiar*, https://www.zf.ro/ziarul-de-duminica/spiritualia-ioan-ica-jr-despre-crestinismul-lui-c-noica-5729719?utm_source=chatgpt.com.

15. Horia-Roman Patapievică a plecat de la Antichitatea greco-romană și a descris creșterea acestei civilizații, articulând faptul că Bizanțul este Imperiul Roman, iar teza conform căreia Imperiul Roman veritabil s-a prăbușit în 476 în Occident, iar Imperiul de Răsărit ar fi un fel de imperiu Roman este falsă: „Bizanțul este Imperiul Roman, și nu Imperiul Roman de Răsărit, ci, după ce ramura apuseană se prăbușește [...] el continuă să existe pentru încă o mie de ani în capitala care deja fusese fixată în prima treime a secolului al patrulea de către Constantin – Constantinopolul”, Horia-Roman PATAPIEVICI, <https://www.youtube.com/watch?v=mLwwvx0cPcY>, accesat la 25 ianuarie 2025.

*nedespărțit*¹⁶. Cum poate înțelege mintea așa ceva? Reformatându-se, construind un dispozitiv mintal pentru care contrariile, natură umană, natură divină¹⁷, sunt luate din nivelul de realitate la care ele sunt contradictorii și ridicate la un alt nivel al realității, unde ele pot funcționa în mod non-contradictoriu¹⁸.

„Mintea creștină este de fapt următorul lucru: este mintea grecilor, în întregime, care a fost supusă unei constrângeri exterioare care a modificat-o profund. Această constrângere exterioară se numește revelația

16. „Dacă vrem să fim riguroși, vom spune că există un creștinism grec și un creștinism latin [...]. Ne referim la faptul că realitatea culturală și lingvistică a Imperiului Roman este dublă. Pentru că Roma a adoptat, s-a identificat cu Grecia. Grecia a fost cucerită, și, cum spune în mod faimos Horatiu, «învingătorul a fost cucerit de cel pe care l-a cucerit»“. „Roma s-a pus la școala filosofiei grecești exact ca un școlar silitor și rezultatul este că noi vorbim, atunci când ne referim la civilizația Antichității, de civilizația greco-romană“, Horia-Roman PATAPIEVICI, <https://www.youtube.com/watch?v=mLwwvx0cPcY>, accesat la 25 ianuarie 2025.

17. „Imperiul Roman este un imperiu bilingv și atunci când vorbim de creștinism grec și creștinism latin ne suprapunem acestei realități lingvistice și culturale. Și ce vedem în perioada primului imperiu creștin este că el este structurat în limba greacă de cele șapte concilii ecumenice în care episcopia excentrică Răsăritului este doar cea a Romei, care e foarte importantă (...) – lucru recunoscut întotdeauna de Bisericele din pentarhie, inclusiv episcopia de scaun care era a Constantinopolului“. „Limba în care s-a elaborat creștinismul, dogmatica lui, este limba greacă“, a înțărît H. R. Patapievic. De ce? „Pentru că creștinismul s-a supus disciplinei spiritului grec“, a spus el citându-l în repetate rânduri pe Paul Valéry, dar și pe Nicolae Iorga. „Creștinismul și-a exprimat revelația fundamentală – credința în învierea lui Hristos și în răscumprarea umanității în Hristos – în greacă. Și n-a fost ușor, pentru că revelația era necuprinzătoare în limbajul omului. Dar cel mai adecvat limbaj pentru oamenii acelor timpuri era limbajul filosofiei grecești“, Horia-Roman PATAPIEVICI, <https://www.youtube.com/watch?v=mLwwvx0cPcY>, accesat la 25 ianuarie 2025.

18. „Veritabila revoluție care finalmente a condus la civilizația modernității este atunci, la 325, când mintea grecească a încercat să înțeleagă Revelația creștină. Rezultatul este mintea creștină, cel mai puternic dispozitiv intelectual produs vreodată de o civilizație. Pentru puterea acestei minți stau martori toate realizările incredibile ale civilizației creștine și ale celei succesoare (a modernității). Nu a mai existat o civilizație atât de puternică, vastă, cuprinzătoare, totalizantă, (cu patologii cu tot; unde este geniu, este și nebunie: ororile Inchiziției sunt palide pe lângă cele aduse de mintea modernă, genocide, totalitarisme, holocaust etc.)“, Horia-Roman PATAPIEVICI, <https://www.youtube.com/watch?v=mLwwvx0cPcY>, accesat la 25 ianuarie 2025.

creștină. În ce constă revelația creștină? Sunt patru elemente fundamentale, iar primul este că Dumnezeu este Unul, fiind Trei“.

În iudaism și islam Dumnezeu este Unul fiind Unul, fapt care putea fi înțeles prin logica greacă. Dar,

„ca să înțelegi răspunsul creștin – cum este Dumnezeu Unul fiind Trei – ai nevoie de altceva, ai nevoie de efortul minții grecești să primească acest conținut ca fiind non-contradictoriu. Trebuie să postuleze un regim de existență ontologică în care a fi unul înseamnă a fi trei; iar acest lucru poate fi gândit printr-o logică superioară”¹⁹.

„Lucrul acesta a fost făcut pentru prima dată de Teologie, pentru că acei oameni credeau cu tărie și și-au pus mintea în situația de a înțelege lucrul pe care îl credeau în mod absolut. Și atunci când ceva din tine te pune în situația de a *gândi ceva ce pare de negândit*, atunci ești într-o *situație de fertilitate cognitivă*. Asta s-a întâmplat cu mintea greacă, în momentul în care a vrut să înțeleagă cum Dumnezeu s-a făcut om. Rezultatul acestei înțelegeri este opera celor șapte Sinoade Ecumenice”

– continuă Horea Roman Patapievic²⁰.

Și alți gânditori români se situează pe poziții similare: Constantin Rădulescu-Motru a criticat viziunea kantiană ce respinge posibilitatea de a „transcende realitatea percepției senzoriale”, susținând, bazat pe introspecție și cu influențe din psihologie, că metafizica poate fi abordată și în mod obiectiv. Mihai Șora, în opera sa, explorează noțiunea de

19. H. R. Patapievic a detaliat modul în care s-a „chinuit” mintea greacă la sinoade să explice cum este Dumnezeu întrupat: „S-a chinuit la Niceea – 325, la Efes – 431 și, în fine, la Calcedon, în 451, dă formula care a devenit finală”. Patapievic a explicat că sinodalii s-au folosit de toată filosofia greacă pentru această explicație, dar referentul pe care îl construiesc este o mutare de plan ontologic, pe un nivel superior. „Și acolo – pe nivelul de sus – desfășor ceea ce eu numesc «mintea creștină». Este mintea – ca să vă spun rapid – care încorporează raportul de transcendență”, Horia-Roman PATAPIEVICI, <https://www.youtube.com/watch?v=mLwvvx0cPcY>, accesat la 25 ianuarie 2025.

20. Acolo s-a născut Europa, s-a născut mintea creștină, o minte complet diferită de mintea altor civilizații, pentru că a încorporat niște dispozitive mentale, niște capacități de gândire care țin de sistemul de operare pe care l-au inventat atunci și care de atunci este cu noi, funcționează și în științe, și în istorie (conștiința istorică nu poate fi înțeleasă fără formularea dogmei hristologice. Dogma hristologică explică posibilitatea conștiinței istorice.) Horia-Roman PATAPIEVICI, <https://www.youtube.com/watch?v=mLwvvx0cPcY>, accesat la 25 ianuarie 2025.

intenționalitate care „atinge originea lucrurilor“, pornind de la Unum și cele trei transcendente (Bine, Adevăr, Frumos). Aceasta duce la o formă de percepție care transcende imediatul senzorial. De asemenea, Alexandru Surdu a restructurat filosofia speculativă pe categorii precum Transcendență/Subsistență, fiind unul dintre gânditorii care investighează dimensiuni ale realității mai profunde decât simpla percepție directă. Toți acești filosofi și gânditori români au oferit fundamente conceptuale relevante pentru ideea de „transcendență“ ca salt al percepției umane²¹.

3. Lucian Blaga și Elogiul satului românesc – matricea culturală a spiritului european în cheie românească

Discursul *Elogiul satului românesc*, rostit de Lucian Blaga la Academia Română în 1937, este mai mult decât o simplă meditație nostalgică asupra satului tradițional. El funcționează ca un manifest cultural și ca o declarație despre *felul în care spiritualitatea populară românească participă la configurația matricei stilistice europene*²².

Blaga vede satul românesc ca pe un spațiu de convergență între orizontul natural și cel transcendent, între realitatea imediată și simbolurile prin care comunitatea își exprimă sensul existenței. Această viziune este înrudită, în plan filosofic, cu ceea ce el numea „spațiul minoritic“ – o structură profundă a sensibilității românești, caracterizată de unduirea orizontului, de sentimentul continuității și de ritmul

21. Nicu GAVRILUȚĂ, „Europa și noul umanism“, în Ștefan Afloroaei (coord), *Ideea europeană în filosofia românească*, (I), Revista „Hermeneia“, Editura Fundatiei Axis, Iași, 2005, p. 143.

22. Discursul de recepție la Academia Română, rostit în 1937, transmite un elogiu al spiritualității populare, unde tradiția creștină rurală e venerată ca matrice culturală. El evocă originile etnice și spirituale ale culturii române. Unele surse evidențiază interesul lui Blaga pentru elemente ale creștinismului popular sau pentru influența misticii, dar acestea sunt analizate în contextul simbolic și estetic, nu ca un elogiu direct al spiritului creștin. Cf. Lucian BLAGA, „Elogiul satului românesc“, rostit la Academia Română pe 5 iunie 1937, publicat în: *Monitorul Oficial*, secțiunea „Academia Română, Discursuri de recepțiune“, ediția din anul 1937, volum LXXI, pp 3-16.

organic al vieții. Din punct de vedere stilistic, discursul lui Blaga îmbină limbajul metaforic cu observația etnografică, creând o țesătură literară în care fiecare imagine funcționează ca simbol cultural. Satul nu este descris ca un simplu decor rural, ci ca un univers ordonat după principii proprii, în care credința creștină populară impregnează viața cotidiană: sărbătorile, riturile de trecere, arhitectura, cântecul și dansul.

În acest sens, *Elogiul satului românesc* poate fi citit ca un corespondent românesc al ideii de „minte creștină”: *satul devine locul unde gândirea mitică și cea teologică se întâlnesc, unde transcendența nu e o abstracție*, ci un element constitutiv al modului de a fi. Dacă Sinodul de la Niceea a formulat conceptual dogma care a modelat spiritul european, satul românesc a păstrat și transmis, în formă vie, aceleași valori – sub forma obiceiurilor, a artei populare și a mentalității colective. Astfel, Blaga oferă o perspectivă complementară la analiza teologico-filosofică a transcendenței: în timp ce gânditorii discută despre dogmă și logică superioară, el arată cum aceste realități se întrupează în viața concretă a unei comunități. În viziunea lui, satul este o „matrice stilistică” nu doar pentru cultura română, ci și pentru participarea României la cultura europeană – o punte între particular și universal, între identitate locală și valori civilizaționale comune.

În contextul actual, marcat de urbanizare accelerată și globalizare, mesajul lui Blaga rămâne relevant: pierderea rădăcinilor culturale nu înseamnă doar schimbare socială, ci și slăbirea legăturii cu sursele profunde ale creativității și solidarității. Recuperarea sensului satului, în spiritul lui Blaga, nu este un gest muzeal, ci o reconectare la acea energie spirituală care a hrănit istoric Europa – energie al cărei nucleu s-a cristalizat, conceptual, încă de la Niceea.

Mintea creștină stă la originea minții moderne și ea este cel mai puternic dispozitiv cognitiv inventat vreodată²³. Lucian Blaga, în *Eonul dogmatic*, analizează mecanismul prefacerii minții grecești în mintea creștină, privind nu din punct de vedere teologic, ci metodologic, pentru a vedea cum poate fi folosită metodologic gândirea care a dus la

23. Horia-Roman PATAPIEVICI, <https://www.youtube.com/watch?v=mLww-vx0cPcY>, accesat la 25 ianuarie 2025.

formularea dogmelor²⁴. Acest tip de gândire poate fi găsită în epistemologia cea mai modernă a epocii respective, cea a mecanicii cuantice: natura duală a luminii, undă și corpuscul. Unda și corpusculul sunt direct contradictorii luate în sine, dar lumina este amândouă simultan. Iar mecanica cuantică depășește și mecanica ondulatorie și mecanica corpusculară, care pe acest nivel de teorie se contrazic, și inventează un alt nivel de realitate, nivelul de realitate cuantică, pentru care nu mai există contradicție, este exact dogma hristologică. În Hristos, cele două naturi, care pe nivelul ontologic uman sunt contradictorii, pe nivelul ontologic-hristic nu sunt²⁵.

Lucian Blaga vorbește despre mintea creștină ca despre o forță spirituală care a creat una dintre cele mai impresionante structuri culturale ale omenirii, punând în centru ideea de „absolut” și „transcendență”.

24. În *Eonul dogmatic* (1943), Lucian Blaga discută explicit despre *tipologia de gândire creștină*, dar o plasează într-un cadru mai larg, cel al „categoriilor abisale” și al „orizontului dogmatic” al culturii. În această lucrare, Blaga analizează modul în care, în epoca dominată de creștinism (pe care o numește „eonul dogmatic”), gândirea este structurată (dar și limitată) de dogmă. El propune ideea că tipologia gândirii nu este neutră, ci determinată de „cenzura transcendentă” – o forță care filtrează și orientează formele de gândire admise. Elementele-cheie ale tipologiei gândirii creștine la Blaga ar fi supremația Revelației (adevărul este dat prin Revelație, iar rațiunea are un rol subordonat), caracterelor apodictice (gândirea se sprijină pe certitudini absolute, nu pe cercetare), finalitate eshatologică (interpretarea realității și a istoriei este orientată spre un scop final, mântuirea), misterul nu este provocat sau amplificat (cum ar fi în culturile „luciferice”), ci conservat și „sigilat” de dogmă, totul având o funcție apologetică – gândirea este orientată spre apărarea și explicarea credinței, nu spre explorarea liberă a necunoscutului. Blaga pune acest tip de gândire în contrast cu tipologiile pre-creștine (pe care le vede mai deschise spre mister) și cu cea a culturii moderne, „luciferice” (care caută să spargă misterul). Lucian BLAGA, *Eonul dogmatic*, Editura Humanitas, București, 1993.

25. Asta sugerează că este un dispozitiv intelectual care funcționează și pe conștiința istorică, pe capacitatea minții care este doar contemporană, de a înțelege o realitate trecută care este „perfect” moartă, care există numai sub forma unor vestigii, și pe care le reconstruiește într-un context imaginat, astfel încât poate, pas cu pas, din ce în ce mai bine, printr-o critică adecvată, istorică, să construiască o imagine a trecutului oricât de bună în raport cu contaminările pe care contemporaneitatea le poate aduce. Este o cvadratură a cercului: pe care numai o minte care are acest dispozitiv mental îl poate face, Horia-Roman PATAPIEVICI, <https://www.youtube.com/watch?v=mLwvvx0cPcY>, accesat la 25 ianuarie 2025.

În analiza sa, Blaga subliniază că mintea creștină a reușit să construiască o viziune coerentă asupra lumii, să articuleze un sistem de valori morale și să inspire un stil de viață și de cultură care a marcat profund civilizația europeană. Pe scurt, el nu o privește doar ca pe o doctrină religioasă, ci ca pe o matrice stilistică ce a influențat gândirea, arta, știința și filosofia. El și-a formulat aprecierea spiritului creștin mai degrabă prin intermediul unor teme estetice, culturale și stilistice, fără a proclama direct conceptul de „minte creștină”.

4. Andrei Pleșu și adevărul „realității etajate”: simbolic și stratificat

Andrei Pleșu este preocupat de simbol ca mod de acces la realitate, nu doar ca ornament. În cărți precum: *Despre îngeri* (1994), *Parabolele lui Iisus* (2012), *Note, stări, zile, Minima moralia*, el propune o viziune în care *lumea vizibilă este purtătoare de sensuri invizibile – o viziune perfect consonantă cu ideea patristică a unei realități transparente către transcendent*. Aceasta este deja o ieșire din raționalitatea mecanicistă și o apropiere de ceea ce am putea numi o raționalitate „cuantică” în sens extins, în care realul nu se epuizează în ceea ce e cuantificabil, iar mintea umană nu doar analizează, ci interpretează, contemplă, intuiește.

În multe pasaje (mai ales în eseuri sau jurnale), Pleșu vorbește despre inadecvarea gândirii moderne de a cuprinde misterul vieții: „rațiunea e, în epoca noastră, oarbă la tot ceea ce nu poate demonstra. Dar tocmai aici începe realul viu”. El este influențat de gândirea ortodoxă răsăriteană (din tradiția palamită), unde „noesis”-ul, „mintea inimii”, este un organ al cunoașterii duhovnicești. Mintea este un organ spiritual (nu doar logic). Această minte nu este doar logică, ci participativă, deschisă către ființă, în acord cu ideea de dilatare ontologică.

El propune *deschiderea prietenoasă spre mister* – contrar ideologiei raționaliste. Este profund critic față de scientism, adică față de ideea că știința poate explica totul. Într-un stil ironic și elegant, spune adesea că: „Un mister nu e o enigmă care va fi, într-o zi, rezolvată. E un adevăr mai mare decât mintea ta”. Această atitudine este simetrică cu interpretările filozofice ale fizicii cuantice, unde nu totul este deter-

minist, există o coabitare între potențial și real și observatorul însuși e parte din ceea ce observă, o idee foarte apropiată de ceea ce misticii spuneau despre participarea minții la Dumnezeu.

În perspectiva lui, dogma apare ca păzitoare a misterului. În *Despre îngeri*, Pleșu oferă o reflecție subtilă despre dogmă nu ca limitare, ci ca garant al misterului: dogma niceeană, în special, e pentru el o formulă paradoxală care protejează taina lui Dumnezeu întrupat. Nu încearcă să explice, ci să mențină deschis un orizont de sens. Aceasta este o idee înrudită cu fizica cuantică în sens simbolic: limitele limbajului nu sunt neapărat neputințe, ci moduri de a păstra viu un sens inepuizabil²⁶.

Andrei Pleșu are o poziție inspirată, pentru că el, deși nu este teolog sau fizician, are o *viziune rafinată, simbolică și profund metafizică asupra realității*, în care se întrevăd multe legături subtile cu ceea ce am discutat: dilatarea ontologică a umanului, mintea deschisă transcendenței și chiar un soi de „raționalitate extinsă”. El, fără să o spună în termeni de „raționalitate cuantică”, cultivă exact tipul de minți despre care vorbeam: o minte dilatată, deschisă spre taina ființei, capabilă să vadă dincolo de măsurabil, o minte care nu reduce realul, ci îl contemplă și îl traduce în mod poetic și duhovnicesc.

5. Mihail Neamțu: dilatarea ontologică a umanului sau antropologia teologică în dialog cu știința

Într-un anumit sens, raționalitatea cuantică este o reluare modernă, științifică, a ceea ce teologia niceeană și mistica creștină au afirmat în limbajul lor propriu, că mintea umană este „mai mult” decât un simplu organ biologic – este o poartă spre realitatea profundă. Neamțu are un interes profund pentru antropologia teologică, în special pentru tradiția patristică (Sf. Atanasie, Grigorie Palama, Maxim Mărturisitorul), unde ideea că *omul este capabil de Dumnezeu („capax Dei”) și e deschis spre transcendență* este centrală, el fiind programat pentru o „dilatare ontologică” perpetuă. În eseuri și prelegeri, el vorbește des-

26. Andrei PLEȘU, *Despre îngeri*, Editura Humanitas, București, 2003, p. 25.

pre reconfigurarea omului prin Hristos. Sub influența lui Benedict al XVI-lea și a teologiei răsăritene, Neamțu subliniază ideea participării ontologice a omului la viața divină – ceea ce noi numim aici „dilatare ontologică”²⁷.

Cartea lui Mihail Neamțu, *Iisus la Niceea. Arianism. Ateism. Nihilism*, este o lucrare de istorie a ideilor, construită ca un eseu amplu despre *sensul și impactul Sinodului I Ecumenic de la Niceea (325 d.Hr.) asupra lumii creștine și, indirect, asupra civilizației occidentale*. Cartea îmbină erudiția istorică cu pledoaria apologetică, folosind exemple din filosofia antică, istoria Bisericii, dar și din dezbaterile culturale actuale. E orientată spre cititorul care caută nu doar informație, ci și un argument pentru relevanța creștinismului în prezent²⁸.

Neamțu scrie despre Logosul întrupat și despre funcția rațiunii umane ca reflectare a Logosului divin – o temă tradițională, dar exprimată într-un limbaj contemporan, adică despre *mințe ca organ al transcendenței*. Într-un sens apropiat de ce discutăm, el consideră că mințile nu este doar analiză și calcul, ci este orientată spre sens, spre adevăr, spre comuniune – exact ca în mistică și chiar în anumite interpretări ale fizicii cuantice.

El face distincția între rațiunea instrumentală și rațiunea contemplativă – în linia tradiției grecești și creștine, dar în dialog cu modernitatea. Chiar dacă nu discută în detaliu teoria cuantică, Neamțu se poziționează împotriva scientismului reductiv și în favoarea unei viziuni care respectă complexitatea realității. A scris despre Basarab Nicolescu, fizician și gânditor român care a propus o „transdisciplinaritate” bazată pe ideea că există „niveluri de realitate” – o idee

27. Mihail NEAMȚU, *Iisus la Niceea. Arianism. Ateism. Nihilism*, Editura „Marile Cărți”, Cluj-Napoca, 2022.

28. Ea analizează formula credinței de la Niceea și introducerea expresiei-cheie „de o ființă” (*homoousios*) în Crez. De asemenea, inventariază implicațiile dogmatice pentru înțelegerea lui Hristos ca Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, subliniind importanța Crezului ca fundament al unității Bisericii și impactul cultural și filosofic al deciziei niceene. Surprinde modul în care definirea dogmei a modelat gândirea occidentală despre Dumnezeu, persoană și libertate și legătura dintre teologia trinitară și apariția ideii de persoană unică și irepetabilă. De asemenea, este identificat rolul creștinismului niceean în dezvoltarea drepturilor și demnității umane, - Mihail NEAMȚU, *Iisus la Niceea...*

care se potrivește bine cu teologia mistică. În această zonă, Neamțu recunoaște că mintea umană trebuie să fie umilă în fața misterului, dar că raționalitatea nu e anulată, ci transfigurată²⁹.

Deși Mihail Neamțu nu se angajează direct într-o discuție despre „raționalitatea cuantică” în termeni științifici, el contribuie la reabilitarea unei gândiri ontologice profunde, în care *mintea este deschisă spre mister și sens transcendent*. Omul participă activ la realitate, nu doar o observă pasiv. Dogma niceeană devine punctul de plecare pentru o antropologie „lărgită”, teologică și metafizică, care poate dialoga fertil chiar și cu știința contemporană.

6. Valorile creștine de la nașterea Europei. Multiculturalismul între ideal civilizator și ideologie

Europa s-a unit pentru că dorea pacea, s-a născut din această dorință, precum, de altfel, s-a născut și ONU. Se ascundea în acest demers și dorința de iertare, pentru ca dușmanii de ieri să devină prieteni, să se „contopească afectiv”. „Să nu mai privim înapoi, să iertăm, să privim înainte, să ne dăm o îmbrățișare sinceră, astfel încât războiul să nu mai poată fi posibil faptic” – spune Joseph Weiller³⁰.

A doua valoare europeană a fost accentul pe *economic*, pe prosperitate. Europa a adus prosperitatea popoarelor sale. Prin prosperitate se dobândește demnitatea, faptul de a nu depinde de alții. Metoda era solidaritatea cu ceilalți, piața comună, uniunea economică europeană; să se devină bogat nu pe spatele altuia, ci împreună, prin efort comun. Prosperitatea economică pretindea *solidaritate umană*. O altă valoare proclamată a fost *persoana umană, celălalt, altul*. Europa a fost originală: modelul american, deși impresionant, mai vechi, stipula: sunt

29. Mihail Neamțu discută ideea de transcendență trăită, de nostalgie a paradisului, în termeni care ating chestiuni precum deschiderea conștiinței spre un orizont mai larg decât simplul empiric. În eseurile despre cultura postmodernă și nihilism, el vede în fragmentarea raționalității moderne o ocazie pentru reîntoarcerea la o viziune integrativă, teologică și simbolică – în care omul este mai mult decât biologie sau mecanică. Mihail NEAMȚU, *Elegii conservatoare: reflecții est-europene despre religie și societate*, Editura Eikon, 2009.

30. Joseph WEILER, *L'Europa è ancora cristiana? Saggio esplorativo su Cristianesimo, laicità e identità europea*, Editura BUR Saggi/Rizzoli, Milano, 2025.

toți bineveniți, dar cu obligația de a deveni americani. O națiune sub același Dumnezeu!³¹

Multiculturalismul s-a născut din predispoziția spre iubire de semenii intrinsec prezentă în raportarea creștină la realitate și la semenii. Să-l iubești pe semen ca pe tine însuși, aceasta este exigența celei de a doua porunci supreme din creștinism, iubirea pe orizontală, după ce te-ai fortificat în iubirea pe verticală, de Dumnezeu, prima poruncă divină. Multiculturalismul a funcționat perfect atât timp cât a existat o sănătoasă iubire de sine, de propria cultură³². Drept urmare, în contextul multiculturalismului, Europa a preluat o poziție defensivă³³, iar prima consecință a fost promovarea unui *politeism etic* (devenind dezinteresată³⁴ de poziția creștină tradițională).

31. „În schimb, lozinca europeană era: unire între popoare, nu un popor! Unitate în diversitate. A-l trata pe celălalt, respectând permanent identitatea sa, specificul său. Un mod de existență care să respecte identitatea celui alt. Toate acestea, punând în centru persoana: protagonistul nu este statul, este individul. Toți suntem creați după imaginea lui Dumnezeu. La fel iluminismul, modernitatea a pus individul în centru. Dintru început se privilegia subiectul individual, nu statul”, Joseph WEILER, *L'Europa è ancora cristiana?...*

32. În momentul în care atitudinea față de sine a devenit autoflagelantă, de disprețuire, de negare de sine, spațiul european a devenit unul în care – în prima etapă – a dispărut „monopolul” unei singure religii, și lucrul acesta s-a cimentat printr-o legislație corespunzătoare, iar în etapa a doua, a început prigonirea subtilă a creștinismului tocmai în cultura pe care el a generat-o, în numele unei iubiri de semenii mai mare decât iubirea de sine, în numele unei iubiri greșit înțelese (uitându-se faptul că adeseori semenul, celălalt, cel diferit, altul are nevoie de o convertire, de o restaurare, de o reconstrucție de sine, pentru a beneficia de dăruirea mea de sine maximală), Joseph WEILER, *L'Europa è ancora cristiana?...*

33. „Libertatea de exprimare trebuie restricționată, pentru a nu ofensa sensibilitățile musulmanilor con-locuitori” – este părerea oficială a unui lider european musulman recunoscut, fostul imam al Londrei, Anjem Choudary. În lumea musulmană refuzul transcendenței se penalizează cu... „experierea” ei, respectiv pedeapsa cu moartea, pe când în lumea noastră, de sorginte creștină, refuzul ei nu are nici un fel de repercusiuni în plan imanent, totul rămânând o afacere privată între individ și Dumnezeu (acceptat sau nu). Un sfert din populația mondială este musulmană – avertizează imamul sus-numit, deci poziția musulmană trebuie să fie respectată în spațiul public, chiar dacă populația creștină majoritară s-a dezis de prescripțiile propriiei religii (n.n.).

34. Obiectivul unora este o islamizarea prin contagiune, voluntară, o disciplinare forțată, din exterior, conform exigențelor Coranului. Supunere, iar nu dragoste

**7. Negarea de sine europeană
– un psihodiagnostic. Urgență pastorală:
redefinirea unor concepte osificate,
aplicate mecanic și periculos
pentru populația europeană**

Juristul și profesorul Joseph Weiler, de confesiune iudaică, a subliniat în repetate rânduri faptul că Europa contemporană poartă o identitate culturală cu rădăcini creștine, adesea camuflată sau chiar negată în discursul public. El oferă drept exemplu procesul de redactare a Constituției Europene, în a cărei prefață a fost exclusă orice referire explicită la rolul creștinismului în formarea civilizației europene. În viziunea lui, acest fapt nu este o simplă opțiune de stil, ci o manifestare a unei „negări de sine” la nivel identitar.

„Mai multe țări au impus o noțiune de laicitate în privința unui fapt, iar nu a unei funcționări; contra factum non est argumentum! Faptul trebuie acceptat: faptul aici a fost negat. Este o dezicere, o negare de sine”

– concluzionează Horea Roman Patapievic³⁵. Este vorba de o adevărată „boală psihică”, negarea patologică³⁶ a sinelui, a propriei identități³⁷.

și libertate, realități de la baza fundamentului Europei creștine (dar devenită, între timp, o Europă apostaziată). În prima fază, Europa a negat originea creștină a valorilor profesate și promovate de ea, continuând totuși să le păstreze vii; în partea a doua, s-ar putea să ajungă la lepădarea lor, chiar dacă ele au configurat mentalul social și înconștientul colectiv al europenilor de-a lungul a sute de ani (n.n.).

35. Horia-Roman PATAPIEVICI, <https://www.youtube.com/watch?v=mLww-vx0cPcY>, accesat la 25 ianuarie 2025.

36. Joseph Weiller a arătat că, din punct de vedere constituțional, ceea ce au făcut membrii comisiei este o eroare. Se întreabă: „Cum se poate explica acest comportament? Nu recunoști din cine te tragi! Ești într-o stare de negare de sine. Un astfel de mecanism de apărare se activează atunci când există o traumă, sau când ești victima unei adicții (aluneci într-o spirală a dependenței, precum alcoolismul). Primul pas spre vindecare este recunoașterea bolii, doar astfel se poate iniția procesul terapeutic. Prima etapă este negarea. Doar depășind această stare primordială, de negare, poți spera să te îndrepți”. Weiller spune că elitele europene sunt într-o situație de autonegare, Joseph WEILER, *L'Europa è ancora cristiana?... .*

37. H.-R. Patapievic interpretează fenomenul ca pe o dezicere de propriile fundamente istorice și culturale, comparabilă cu un mecanism de apărare psihologică activat în situații de traumă sau de criză. Din perspectivă constituțională, Weiler atrage atenția că excluderea referinței la creștinism contravine principiului recunoașterii

Europenii neagă faptul, refuză să menționeze că, în general, în această parte a lumii, a existat o cultură care – pentru secole – a îngrășat „solul” ce a produs instituțiile modernității³⁸.

Reflecțiile lui Weiler³⁹ și Patapievici sunt susținute și de alte voci. H.-R. Patapievici formulează o analogie istorică: „Așa cum Egiptul a fost un dar al Nilului” (Herodot), tot astfel „Europa este un dar al creștinismului”. Konrad Lorenz observa că civilizația modernă este creștină în origini, dar tinde să devină anticreștină în rezultate. Andrei Malraux avertiza că *supraviețuirea civilizației occidentale depinde de recuperarea valorilor spirituale și a dimensiunii transcendente*.

În plan politic și social, provocările actuale sunt amplificate de tensiunile generate de multiculturalism, toleranță și drepturile omului – trei concepte fundamentale ale Europei postmoderne, care, potrivit unor critici, sunt uneori aplicate într-o manieră formală, mecanică și lipsită de discernământ contextual. Multiculturalismul, de exemplu, nu poate fi impus prin simple cote de redistribuire a populației, ci presupune un proces de integrare culturală și respect reciproc. Toleranța, fără delimitarea clară a ceea ce este intolerabil (incitarea la ură, violența, negarea demnității umane), riscă să devină autonegare. Drepturile omului trebuie echilibrate cu obligațiile civice și cu normele comunitare pentru a nu submina coeziunea socială.

faptelor istorice documentate (contra factum non est argumentum), Joseph WEILER, *L'Europa è ancora cristiana?... .*

38. „Tot în 2003, în toamnă, Remy Brag a făcut o observație de mare relevanță, ca urmare a respingerii pentru funcția de comisar pentru justiție a italianului catolic practicant, Rocco Botiglione. El a fost întrebat față de atitudine are față de persoanele gay. Răspunsul său a fost corect: zero discriminare! Dar membrii comisiei, știind că este catolic practicant, au insistat: Ce credeți, dumneavoastră, personal? E irelevant! – a răspuns el. Există distincție între zona privată și zona publică. Comisia a insistat să afle poziția personală a candidatului, și aflându-o, l-a respins”, Joseph WEILER, *L'Europa è ancora cristiana?... .*

39. Exemplul adus în discuție de Weiler se referă la respingerea candidaturii unui oficial creștin practicant pentru o poziție de comisar european, pe motivul că valorile sale religioase ar putea influența decizii publice. Potrivit lui, o astfel de abordare creează o discriminare nejustificată, întrucât *distincția între sfera privată și cea publică este recunoscută pentru alte confesiuni sau convingeri, dar nu și pentru creștini*, Joseph WEILER, *L'Europa è ancora cristiana?... .*

În acest context, extremismul religios – indiferent de tradiția din care provine – ridică probleme de securitate și de coabitare pașnică. Analizele lui Andrei Pleșu atrag atenția asupra pericolului ca unele curente fundamentaliste să se transforme în doctrine politice, mascate sub aparența religiei, generând nuclee fanatice incompatibile cu modelul democratic european. Asistăm acum la *o invazie ideologică, nu doar populațională, care este intransigentă și reprimantă*. Orice invazie cunoaște barbarismele ei, iar – în cazul nostru – victima este aproape exclusiv populația gazdă, majoritară. Neagu Djuvara se întreabă “cât poate absorbi Europa din noua populație? [...], întrucât acești oameni nu sunt de aceeași «speță» culturală, ceea ce va genera și fenomene de refuz”⁴⁰.

Astfel, dezbaterea privind identitatea creștină a Europei⁴¹ nu este una exclusiv istorică, ci o temă de actualitate, cu implicații asupra politicilor publice, a coeziunii sociale și a modului în care continentul își proiectează viitorul cultural⁴².

40. Neagu Djuvara a criticat multiculturalismul european, considerând că o astfel de politică ar putea fi dăunătoare stabilității Uniunii Europene. Cf. Neagu DJUVARA, <https://www.youtube.com/watch?v=ILZlZNJB6ac>, accesat la 25 ianuarie 2016. De asemenea, în *Ziare.com* (15 septembrie 2015, interviu la Realitatea TV) compară criza imigranților cu „năvălirea barbarilor” și spune că amestecul actual „o să schimbe culoarea europeană”, o poziție explicit sceptică față de un model multicultural extins.

41. Cert este că există trei concepte care constelează ideologic Europa post-modernă, care trebuie reanalizate, revizuite: multiculturalismul (1); nu se poate face multiculturalism pe bază de decret, absorbție populațională pe baze de cote; toleranța (2), care trebuie pusă în simetrie cu intolerabilul (ceea ce nu poate fi tolerat, și – drept urmare – trebuie corectat, eliminat); drepturile omului (3), care implică și obligații, reguli care țin de drepturile comunitare. Cele trei concepte au ajuns să se fie idolatrizate, transformate în principii abstracte, inflexibile, aplicate formal, mecanic și neproductiv (n.n.).

42. „Dacă toleranța își depășește limitele și acceptă intolerabilul se dizolvă pe ea însăși, deschizând larg porțile catastrofei; anumite declarații făcute public trebuie amendate, altfel statul devine de o toleranță criminală, acceptând ca valorile în numele cărora au fost primiți acești oameni să fie călcate în picioare de ei; în plus, un stat de drept își apără cetățenii”. Cf. Gabriel LIICEANU, <https://www.youtube.com/watch?v=7pxaYNHBR8>, accesat la 25 ianuarie 2016.

Concluzii:***Relevanța actuală a Sinodului de la Niceea
pentru cultura europeană și românească***

Primul Sinod Ecumenic de la Niceea (325) nu a fost doar un moment de definire dogmatică a credinței creștine, ci și un *act fondator al culturii europene*. Prin formularea unei teologii coerente asupra lui Hristos – Dumnezeu adevărat și om adevărat, Părinții Bisericii au introdus o logică nouă, capabilă să integreze contrariile și să ridice gândirea umană la un *nivel superior de abstractizare*. Această „minte creștină”, cum o numesc gânditori precum Lucian Blaga sau H.-R. Patapievici, a devenit matricea intelectuală din care s-au dezvoltat știința modernă, instituțiile politice occidentale și valorile fundamentale ale demnității umane.

Pentru cultura europeană de astăzi, mesajul de la Niceea este dublu: *unitatea în diversitate*, căci dogma Trinității afirmă că unitatea nu presupune uniformizare, ci comuniune între persoane distincte. Este o paradigmă aplicabilă și la nivel social și politic, mai ales într-o Europă plurală. Al doilea mesaj privește *centralitatea persoanei*, viziunea creștină a persoanei unice și irepetabile stând la baza drepturilor omului, a libertății de conștiință și a ideii de „demnitate intrinsecă”.

Pentru cultura românească, în schimb, relevanța este și mai concretă. Satul românesc tradițional, elogiât de Blaga, a fost mult timp *un spațiu de păstrare a creștinismului popular, unde valorile niceene (unitate, comuniune, demnitate) au fost integrate organic în viața comunității*. În fața provocărilor actuale – secularizare accelerată, presiuni ideologice, fragmentare socială – recuperarea acestei moșteniri nu înseamnă întoarcere nostalgică, ci reactivarea unui nucleu spiritual care poate hrăni creativitatea, solidaritatea și reziliența culturală. Astfel, Sinodul de la Niceea rămâne un *reper nu doar pentru teologia creștină, ci și pentru un model civilizațional*. El ne amintește că transcendența nu este o relicvă a trecutului, ci o resursă vitală pentru construcția viitorului – atât în Europa, cât și în România.

Bibliografie

BLAGA, Lucian, „Elogiul satului românesc“, rostit la Academia Română pe 5 iunie 1937, publicat în: *Monitorul Oficial*, în secțiunea „Academia Română, Discursuri de recepțiune“, ediția din anul 1937, volum LXXI, pp. 3-16.

BLAGA, Lucian, *Eonul dogmatic*, Editura Humanitas, București, 1993.

GAVRILUȚĂ, Nicu, „Europa și noul umanism“, în: Ștefan AFLOROAEI (coord), *Ideea europeană în filosofia românească* (I), Revista „Hermeneia“, Editura Fundatiei Axis, Iași, 2005.

NEAMȚU, Mihail, *Iisus la Niceea. Arianism. Ateism. Nihilism*, Editura „Marile Cărți“, Cluj-Napoca, 2022.

NEAMȚU, Mihail, *Elegii conservatoare: reflecții est-europene despre religie și societate*, Editura Eikon, București, 2009.

PATAPIEVICI, Horia-Roman, *Politice*, Editura Humanitas, București, 1996.

PLEȘU, Andrei, *Despre îngeri*, Editura Humanitas, București, 2003.

STARK, Rodney, *La vittoria della ragione: Come il cristianesimo ha prodotto libertà, progresso e ricchezza* (trad. Gabriella Tonoli), Editura Lindau, Torino, 2006-2007.

WEILER, Joseph, *L'Europa è ancora cristiana? Saggio esplorativo su Cristianesimo, laicità e identità europea*, Editura BUR Saggi/Rizzoli, Milano, 2025.